

21. Янская И. Пределы достоверности. Очерки документальной литературы / И. Янская, В. Кардин – М. : Советский писатель, 1981. – 406 с.

В статье на материале переписки Панаса Мирного рассмотрены некоторые особенности функционирования эпистолярного стиля речи в украинском литературной документалистике второй половины XIX века.

Ключевые слова: эпистолярный, эпистолярный стиль речи, документалистика, Панас Мирный.

Some of the peculiarities of the epistolary style of speech in the Ukrainian literary documentary of the second half of the XIX century (based on correspondence Panas Mirny) are considered in the article.

Keywords: epistolary, the epistolary style of speech, documentary, Panas Mirny.

УДК 81'276.1:82-4

Дияк О.В.

ЕСЕ ЯК СКЛАДОВА МОВНОГО ПОРТФОЛІО ФАХІВЦЯ

У статті зацентовано увагу на есе як складовій мовного портфоліо фахівця, наголошено на з'яві й розвиткові цієї жанрової форми, схарактеризовано прикметні риси, визначено складники есе, подано вимоги до його написання та презентації.

Ключові слова: активні методи навчання, метод портфоліо, мовний паспорт, есе.

Одним із стратегічних завдань сучасної вищої освіти є досягнення якісно нового рівня мобільності та професійно-практичної підготовки фахівців. Сучасні технології підготовки спеціаліста вимагають моделювання особи студента як фахівця, особи, яка прагне щонайбільшої реалізації власних можливостей, яка готова до сприйняття інформації, набуття нового досвіду, здатна на свідомий вибір за різних професійних ситуацій.

В умовах інтенсифікації все більше стають поширеними активні методи навчання, що сприяють організації творчої самостійної роботи студентів. Саме на самостійній роботі зацентовано у фаховій підготовці, сучасний стан якої спонукає викладачів шукати нові шляхи підвищення якості теоретичної підготовки студентів і формування їхніх практичних умінь у професійній діяльності. Критерієм успішності студента стає не стільки результативність у

вивченні навчальних дисциплін, скільки «ставлення людини до можливостей власного пізнання й перетворення природи, історії, самої себе» [6, с. 4].

Моделлю організації навчального процесу, орієнтованою на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей є метод проектів, що допомагає створити «ситуацію успіху» [4, с.11], а її документальним свідченням, результатом і місцем та формою збереження є «досье успіхів» [5, с. 7] – портфоліо. Метод портфоліо нині набуває поширення як засіб формування автономії в навчанні, розвитку мовної та комунікативної компетенцій, професійної культури особи.

Портфоліо (англ. portfolio – портфель, папка) – це сплановане і спеціально зорганізоване повне зібрання індивідуальних досягнень, творчих робіт, документів із навчальної дисципліни, яке презентує динаміку навчальної діяльності студента і слугує засобом моніторингу й оцінювання його професійного розвитку, це «спосіб фіксування, нагромадження й автентичного оцінювання індивідуальних освітніх результатів» [5, с. 36] студента в певний навчальний період. На думку О. Глазової, «портфоліо претендує не лише на більш адекватну оцінку досягнень <...>, а й на те, щоб бути інструментом мотивації та підвищення якості мовної освіти» [1, с. 3]. Донедавна був відомий досвід використання мовного портфоліо під час вивчення іноземних мов [пор.: 3; 8; 10], проте останнім часом цей метод набув поширення й у викладанні інших навчальних дисциплін, зокрема основ красномовства, української мови за професійним спрямуванням, ділової української мови та ін.

У науково-методичній літературі наголошено на накопичувальній, моделювальній, рефлексивно-креативній [1, с. 4], діагностичній, мотиваційній, змістовій, розвивальній, рейтинговій [5, с. 10] функціях портфоліо, а також класифіковано його за різними критеріями, як-от: 1) за носієм інформації (на папері та електронне); 2) за метою (портфоліо-власність і портфоліо-звіт); 3) за змістом (портфоліо досягнень, проблемно-орієнтоване, тематичне, презентаційне, комплексне портфоліо) [5, с. 10].

Структура мовного портфоліо залежить від його різновиду (пор: портфоліо керівника навчального закладу; педагога, який готується до атестації; вчителя; методиста; студента/учня тощо). Структура комплексного портфоліо студента містить титульну сторінку; навчальну програму чи плани семінарських занять із дисципліни, що вивчається; творчі роботи; щоденник контролю знань студента. Аби підкреслити індивідуальність, як радять науковці-методисти [5, с. 55-56], студент може доповнити структуру портфоліо додатковими матеріалами.

Складниками мовного портфоліо традиційно є *мовний паспорт* (презентує критерії оцінювання навчальних досягнень студентів, особисті досягнення студента у вивченні мовної дисципліни, власний досвід спілкування за різних обставин, самооцінку студента власних мовленнєвих компетенцій; можна доповнити світлиною студента та анкетними відомостями), *мовна біографія* (визначає проміжну мету навчання, містить план роботи з дисципліни (на заняття, модуль, семестр), таблиць оцінювання викладачем різних видів діяльності студента, таблиць власних досягнень студента, що сприяє розвитку

об'єктивної самооцінки), *мовне досє* (окреслює творчі роботи та проекти студента, доповіді з певних тем (на семінар чи конференцію), містить інформаційну карту участі в заходах із дисципліни, у предметному тижні та ін.). [7, с. 2].

Доречним у мовному паспорті, або «Портреті», окрім офіційних відомостей про особу (автобіографія) та її професійні якості (резюме), є презентація автора себе як особистості з інтересами та захопленнями (самопрезентація «Я – особистість і фахівець»), як це все поєднується з планами на майбутнє, зокрема у формуванні професійних умінь і навичок, становленні і розвитку кар'єри, можна урізноманітнити рубриками «Моє життєве кредо» (афоризм або цитата культурного чи громадського діяча, письменника, які окреслюють інтереси, уподобання, прикметні риси світогляду, навіть внутрішній світ студента) та „Самореклама” (словесні моделі на кшталт: *Викладачі хочуть бачити мене таким/такою...; Батьки думають, що я такий/така...; Для друзів я – ...; А насправді я такий/така...*). Нині особливої уваги потребує самостійне творче мислення студентів, яке є основою комунікативної компетенції фахівця. Чітко й грамотно формулювати власні думки, структурувати інформацію, установлювати причиново-наслідкові зв'язки, відточувати стиль мовлення допоможе есе.

Есе як особливу жанрову форму виокремив Мішель Монтень, а назвав цей публіцистичний твір Френсис Бекон. До жанру есе як форми філософсько-естетичної полеміки зверталися у своїй творчості Г. Філдінг, Д. Дідро, Вольтер, Г. Лессінг, Й. Гердер, Г. Гейне, Р. Емерсон, Г. Честертон, Б. Шоу, Г. Уельс, Т. Манн, А. Моруа, Ж. Сартр та ін. В українській літературі есе не було настільки поширеним, як у французькій, англійській чи німецькій. Окремі його ознаки можна подибувати у щоденнику Т. Шевченка, творах Лесі Українки. Пізніше есе стало виразником стилю М. Рильського, Ю. Смолича, О. Гончара, Д. Павличка, П. Загребельного, І. Драча. Як художньо-публіцистичний жанр та як вид письмової навчальної роботи, що слугує для індивідуалізації вражень особи, але не претендує на повноту й вичерпність трактування конкретного

питання, есе не раз ставало об'єктом наукових досліджень, зокрема у працях

І. Михайлина, В. Здоровеги, О. Тертичного, В. Шкляра, О. Ципорухи, І. Артамонової, Л. Садикової, І. Абрамової, Ю. Дейнеги, О. Глазової, Л. Коваленко, М. Балаклицького, К. Шендеровського тощо.

Есе – твір-міркування невеликого обсягу з вільною композицією, що виражає індивідуальні враження, міркування з конкретного питання, проблеми й свідомо не претендує на повноту й вичерпне трактування теми [9, с. 7]. Прикметними рисами есе є: образність, парадоксальність, протиставлення, наукова термінологія, інтерпретування ідей науковців, риторичні фігури та тропи (іронія, сарказм, метафори), неологічна лексика, символізм образів, асоціації, паралелі, несподівані повороти, афоризми та крилаті вислови,

непередбачуваний висновок. Мовна будова есе – це динамічне чергування полемічних висловів, проблем, питань, різноманітної лексики.

Якість будь-якого есе залежить від трьох узалежнених складників, таких як: 1) вихідний матеріал, що буде використаний (конспекти прочитаної літератури, лекцій, запису результатів дискусій, власні міркування й накопичений досвід з даної проблеми); 2) якість оброблення наявного вихідного матеріалу (його організація, аргументація та докази); 3) аргументація (наскільки точно вона співвідноситься з піднятими в есе проблемами). Процес написання есе можна розбити на кілька стадій: обмірковування – планування – написання – перевірка – виправлення. Складання успішного есе потребує ретельного і систематичного тренування в доборі влучних лексичних одиниць, доречних цитат, точних аргументів, щоб граматично виправдано будувати синтаксичні конструкції.

Це своєрідний «потік інформації», що поєднує філософські роздуми та авторську емоційну оцінку, підкреслено неупереджену [2, с. 7]. Робота над есе, на відміну від інших літературних жанрів, не потребує придумування сюжету та вигадування персонажів. Есе дає авторові змогу пофантазувати, його текст може містити авторські роздуми, ліричні відступи, описи (портрети, пейзажі тощо), виклад передісторії стосунків персонажів і т.ін. Отже, есе перегукується де в чому з оповіданням.

Есе як адаптований вид письмової самостійної роботи студентів набуває все більшого поширення з огляду на індивідуалізацію сучасної професійної освіти. У тексті есе автор може вільно висловлювати власні думки, імпровізувати, це така собі розмова вголос, навіть репліка, що адресована підготовленому читачеві, що дає змогу зацентувати увагу на нових відтінках у

відомому змісті, не обтяжуючи його зайвими деталями. Як суб'єктивний,

індивідуальний простір, у якому формуються позиції та відстоюються думки, есе має мету – творчо, небуденно інтерпретувати факти, аналізувати й оцінювати інформацію, формулювати висновки.

Нині є досвід використання есе в таких формах, як: 1) есе-1 – самостійна творча (позааудиторна, домашня) робота з визначеної викладачем теми; 2) есе-2 – 30-хвилинний аудиторний контроль знань із вивченого матеріалу; 3) есе-3 – 10-15-хвилинний вільний твір на закріплення нового матеріалу в межах аудиторного часу наприкінці заняття; 4) есе-4 – 5-10-хвилинний міні-твір з метою підбити підсумки аудиторного заняття чи зробити висновки з теми (що нового дізналися на занятті? Яке питання залишилося без відповіді?) [9, с. 9]. Есе-1 та есе-2 слугують для висловлення міркувань студента на проблемне питання, поставлене викладачем, і здебільшого оцінюються відповідною кількістю балів. Два інших різновиди сприяють закріпленню знань, умінь і навичок із опрацьованої нової теми. Як правило, такі есе викладач не оцінює,

тому що вони слугують радше для зворотного зв'язку «викладач – студент – викладач».

Фахівці-методисти [2, с. 9] наголошують на таких вимогах написання есе: 1) обсяг тексту від 800 до 1000 слів; 2) найперше – особистість автора; в основі – роздуми автора щодо побаченого, прочитаного, пережитого особисто; його світогляд, думки, почуття, ідеї; висвітлюються моральні (етичні, громадянські тощо) цінності; поціновується самостійність та оригінальність, парадоксальність думок та оцінок; 3) композиція довільна, послідовність викладу логічно вмотивована; текст аргументований і переконливий; наявні паралелі, аналогії, асоціації; філософські роздуми поєднано з авторською емоційною оцінкою подій або явищ; 4) стиль – художній або публіцистичний; 5) заголовок не залежить від змісту, він може пояснювати, що стало поштовхом авторських роздумів, передавати почуття, настрої автора тощо.

Написання есе – тривалий і кропіткий процес. Написавши текст, треба уважно вичитати його і зредагувати. Редагування і мовна корекція (виправлення орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок) щораз удосконалюють есе. Якщо студент не має змоги, часу чи бажання відшліфувати написаний текст, він ризикує отримати низький бал, а його робота може бути кваліфікована як неякісна. Після того, як написано текст, треба дати час улежатися думкам. За день-два можна знову прочитати есе, подивитися свіжим

поглядом, об'єктивно проаналізувати, пам'ятаючи про єдність трьох складових – змісту, структури, мовлення. Зосередити увагу на стрижневих фразах, що реалізують ідею, видалити недоречні уривки, які не стосуються теми, залишити вивірені аргументи.

Щоб удосконалити написане есе, варто дотримуватися алгоритмічних приписів, зокрема:

1. *Зміст есе.* Щоб текст есе був повним, доречним, точним, складіть умовний план. Відповідюючи на пункти плану, дотримуйтеся логічної послідовності. Стрижневими питаннями щодо змісту есе можуть бути такі:

- Чи оригінальне моє есе?
- Чим воно особливе?
- Що в ньому найбільше запам'ятається?
- Яка про мене як автора складеться думка у слухачів (читачів)?
- Чи підтверджені тези аргументами, а аргументи – прикладами?
- Чи вдалий вступ (чи привернув він увагу слухачів / читачів)?

2. *Структура есе.* Струнку, логічну будову есе забезпечує коректне, чітке формулювання ідеї, а також початкові фрази кожного абзацу, які повинні узгоджуватися, як пункти плану.

- Чи зрозумів би слухач / читач мене за початковими фразами кожного абзацу?

- Чи дотримано послідовність думок у черговості абзаців?

- Чи зроблено логічний висновок?

Редагуючи текст, особливу увагу треба звертати на те, чи зацікавить есе слухачів / читачів.

- Який початок обрати: стандартний, несподіваний, дієвий, авторитарний, інформативний, цитатний, діалогічний?

- Чи не зловживаю стереотипними (шаблонними) фразами?

- Чи не багатослівний?

- Чи падає логічний наголос на прикінцеву фразу?

В есе-самопрезентації наголошують на інтелектуальних можливостях, особистісних характеристиках та професійних успіхах. З-поміж інших можна обрати такі стрижневі питання, щоб якнайповніше презентувати себе: плани на подальше вдосконалення та професійне зростання; мотивація обраного фаху; розв'язання нестандартних службових ситуацій. Проте треба уникати дискусійних і проблемних питань, суто механічного викладення інформації, непереконливих і трагічних історій, не мотивувати вибір фаху родинною традицією або одиничним випадком із власного життя.

Важливим етапом є презентація написаного есе, оскільки не всі студенти вільно володіють усним словом. Саме захист есе розвиває комунікативні вміння й навички студентів, формуючи з них вправних фахівців, комунікативних лідерів, здатних до спілкування за будь-яких умов. Колективне обговорення почутих есе допомагає визначити типові помилки, зроблені під час створення, та знайти шляхи запобігання їх (змістових, мовленнєвих тощо).

Успіх будь-якої презентації, незалежно від її теми, мети, аудиторії слухачів, визначають уміння й навички доповідача презентувати свій задум. Не зайве буде нагадати, що промовця найуважніше слухають на початку виступу й насамкінець. Пам'ятаючи про це, важливо виявити поміркованість у вступі, бо обрану тональність, експресію, ритм треба витримати упродовж усієї презентації. Промовець матиме переконливий вплив на аудиторію, якщо презентуватиме себе за допомоги вербального (що я говорю), вокального (як я говорю) та невербального (погляд, міміка, жести) каналів.

Уміло завершена презентація поставить вишукану крапку у створеному

Вами образі, бо ж, як відомо, запам'ятовується прикінцева фраза. Тож оберіть

доречний до Вашого стилю викладення інформації спосіб завершення презентації: неочікуване чи жартівливе резюме, оптимістичний чи спонукальний заклик, комплімент чи висловлення вдячності.

Отже, аби есе справді зацікавило читачів, будьте оригінальні, креативні, лаконічні, уживайте зрозумілі слова, висловлюйте активну життєву позицію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазова О. Вивчення рідної мови та європейське мовне портфоліо / О. Глазова. – www.ipro.org.ua/files/МЕТОДИЧНА_РОБОТА/.../укр2.doc
2. Глазова О. Вимоги до написання есе / О. Глазова. – www.ipro.org.ua/files/новини/ОСТАННІ_НОВИНИ.../4/6.doc
3. Каніболоцька О. Методичні засади використання мовного портфеля у процесі вивчення іноземної мови студентів-філологів / О. Каніболоцька. – www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_2/statti/49.pdf
4. Кратасюк Л. Метод проектів у системі особистісно зорієнтованої мовної освіти / Л. Кратасюк. – www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Umlsh/2010_4/Kratasyuk.pdf
5. Методичний вісник: Портфоліо як засіб самоорганізації та саморозвитку особистості. Випуск 4 / Упоряд.: Л. Скальська, О. Нижник, А. Дутчак, С. Клімковська. – Івано-Франківськ: ОППО, 2009. – kolosvita.if.ua/files/Portpholio.doc
6. Нищета В. А. Технологія життєтворчих проектів на уроках української мови та літератури: [навч. посібник] / В. А. Нищета. – Х.: Основа, 2009. – 153, [7] с. – (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»; Вип. 4 (65)).
7. Портфоліо в розвитку інноваційної особистості. – <http://www.osvita-ua.net/school/technol/2309/>
8. Чугу С. Підвищення мотивації навчання як фактор ефективності навчального процесу / С. Чугу. – www.fulbright.org.ua/conference/chugu.html
9. Шендеровський К. С. Як написати успішне есе: методичні рекомендації до написання есе. – journalib.univ.kiev.ua/ese_gol_2.doc
10. Шкорупська А. Л. Інноваційні моделі організації самостійної роботи професійно спрямованої полікомпетентності майбутніх соціальних працівників із застосуванням європейського мовного портфоліо / А. Л. Шкорупська. – <http://nauka.zinet.info/4/shkarupska.php>

В статье акцентировано внимание на эссе как составляющей языкового портфолио специалиста, отмечены этапы развития этой жанровой формы, охарактеризованы отличительные черты, определены составляющие эссе, а также представлены требования к его написанию и презентации.

Ключевые слова: активные методы обучения, метод портфолио, языковой паспорт, эссе.

This article deals with the essay as a part of specialist's language portfolio. The author's attention is focused on the appearance and the development of an essay as a genre. It characterises the peculiarities of this genre, its components and defines the standards of writing an essay and its representation.

Keywords: active methods of teaching, portfolio method, language passport, essay.